

Дашковський А. В.,
викладач кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Лосюк Т. Т.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ТА АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Тероризм сьогодні – одна з найгостріших проблем людства. Теракти підривають фундаментальні людські цінності, руйнують економіку, культуру та соціальні зв'язки, посилюючи напруженість у суспільстві, що є повсякчас неабияким поштовхом до аналізу поняття «тероризм» на політико-правовому рівні.

Ще у 30-х роках ХХ століття, в рамках Ліги Націй, з'явилися перші спроби міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом. Так, у 1937 році була укладена Конвенція, яка визначила транскордонний тероризм як міжнародний злочин, спрямований на залякування цивільного населення. Однак Конвенція 1937 року стала першим, хоча й невдалим, кроком на шляху до створення міжнародної системи боротьби з тероризмом.

Спроба сформулювати у сучасному баченні єдине визначення тероризму було виявлено у Всеохоплюючій конвенції про міжнародний тероризм. Незважаючи на те, що розробка документу розпочалася ще у 2000 році, досягти згоди щодо визначення тероризму так і не вдалося. Через це проект досі залишається на стадії розробки. Хоча у контексті міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з тероризмом на різних рівнях, все ж таки можна виділити Женевську Конвенцію з протидії тероризму від 1937 р., Вашингтонську Конвенцію про запобігання і покарання актів тероризму від 1971 р., Європейську Конвенцію про припинення тероризму від 1977 р., Конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму від 1999 р., Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 2000 р., Шанхайську конвенцію про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом від 2001 р., Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 1970 р., Європейську конвенцію про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами від 28 червня 1978 р. та багато інших.

Однак для українського суспільства проблема правової невизначеності «тероризму» на міжнародному рівні постала ще у 2014 році та не знайшла свого остаточного вирішення й досі. Річ у тім, що впливати на акт агресії з боку росії було неможливим застосовуючи міжнародне гуманітарне право, як ефективного інструменту захисту, оскільки останнє може використовуватися державою лише у випадку настання збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру.

Міжнародне право визначає «збройний конфлікт» як будь-яке протистояння між державами або всередині однієї держави, яке супроводжується застосуванням військової сили. Аналізуючи положення Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них можна зробити висновок, що рамки використання (*ratione temporis*) обмежені періодом активних бойових дій. Згідно з першою Женевською конвенцією, міжнародне гуманітарне право застосовується не лише в разі офіційного оголошення війни, а й у будь-якій іншій ситуації, коли між державами-учасницями виникає збройний конфлікт. Другий додатковий протокол значно розширив сферу застосування міжнародного гуманітарного права, поширивши його на внутрішні збройні конфлікти, які раніше не були охоплені.

Як ми бачимо, сучасний міжнародний тероризм в силу своєї правової невизначеності, а також окремих суб'єктів злочину, а тому знаходить своє відображення лише як така собі стратегія у веденні активної збройної агресії. Незважаючи на те, що поняття «терорист» широко використовується в контексті сучасних конфліктів, міжнародне гуманітарне право не містить чіткого визначення цього терміну, особливо в контексті збройних конфліктів, однак містить категоричну заборону на акти насильства, спрямовані проти цивільного населення, які зазвичай пов'язують з тероризмом.

Окрім того, захист прав людини є невід'ємною частиною міжнародного правопорядку і продовжується навіть у надзвичайних ситуаціях, таких як збройні конфлікти. Збройний конфлікт і тероризм мають спільну рису – використання насильства, що призводить до численних жертв як серед цивільного населення, так і серед комбатантів. Як показала практика Європейського суду з прав людини, зокрема у справі Кіпр проти Туреччини, міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини можуть застосовуватися спільно для оцінки законності дій держав під час збройних конфліктів.

Однак, не зважаючи на зазначене, терористичні акти, вчинені в мирний час, регулюються національним кримінальним законодавством.

Різні тлумачення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» призвели до трьох основних підходів в українських судах при розгляді справ про участь у незаконних збройних формуваннях.

Перший підхід вимагав проведення окремого судового розгляду для визнання організації терористичною перед тим, як притягувати до відповідальності її учасників, що зокрема вимагає ст. 24 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [3]. Тобто, внаслідок різних підходів до кваліфікації злочинів, пов'язаних з участю в «ДНР» та «ЛНР», відбувалася перекваліфікація

з більш тяжкого складу злочину, передбаченого статтею 258-3 Кримінального кодексу України (створення терористичної групи чи терористичної організації) на менш тяжкий склад злочину, зазначений у статті 260 Кримінального кодексу України (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) [1].

Згідно з другим підходом, для кваліфікації дій учасників «ДНР» та «ЛНР» як терористичних було достатньо формальне співставлення їхніх дій з абстрактними ознаками тероризму, визначеними в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» [3].

Третій підхід виходить з того, що судді оцінюють характер терористичного злочину використовуючи постанову Верховної Ради України, Орджонікідзевського районного суду м. Маріуполя, зокрема «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання російської федерації державою-агресором» від 27.01.2015 р., «Про звернення до Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, національних парламентів держав-членів ЄС, США, Канади, Японії та Австралії щодо масового розстрілу людей під Волновахою в Україні, від 14.01.2015 р., «Про Заяву Верховної Ради України «Щодо протидії поширенню підтриманого російською федерацією міжнародного тероризму» від 22.07.2014 р., «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії російської федерації та подолання її наслідків» від 21.04.2015 р., «Про Заяву Верховної Ради України «Про трагічну загибель людей внаслідок терористичного акту над територією України» від 22.07.2014 р., «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами російської федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 р.[2].

Втім, зазначені звернення демонструють офіційну політичну позицію України стосовно діяльності згаданих організацій. До того ж, незважаючи на те, що стаття 111 КК України передбачає відповідальність за державну зраду, її застосування до осіб, які приєдналися до НЗФ «ДНР» та «ЛНР», не отримало широкого застосування. Суди уникали кваліфікації таких дій як «державна зрада», оскільки не визнавали НЗФ «ДНР» та «ЛНР» державними утвореннями, при цьому закриваючи очі на їхню підконтрольність рф.

Отже, для ефективної боротьби з тероризмом необхідне розроблення більш чітких та універсальних визначень, а також посилення міжнародного співробітництва в цій сфері. Міжнародне гуманітарне право потребує подальшої адаптації для більш ефективного застосування у сучасних умовах, коли збройні конфлікти часто мають асиметричний характер і за участі недержавних утворень. Крім того, національне законодавство повинно рухатися у бік адаптації до

міжнародних та забезпечувати ефективне переслідування осіб, причетних до тероризму, адже боротьба з тероризмом має не лише юридичний, а й політичний вимір.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 17.01.2025).
2. Орджонікідзевський районний суд м. Маріуполя. Вирок від 25.10.2017 по справі № 221/2362/15. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/69780471> (дата звернення 17.01.2025).
3. Закон України «Про боротьбу з тероризмом». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення 19.01.2025).